

УДК 005.8:631.11

DOI: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2025-56-18>

Дацій О.І.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки бізнесу
Приватного акціонерного товариства*

"Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія управління персоналом"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7436-3264>

Каліна І.І.

*доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу
Приватного акціонерного товариства*

"Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія управління персоналом"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5662-6967>

Карбовська Л.О.

*кандидат економічних наук, доцент кафедри маркетингу
Приватного акціонерного товариства*

"Вищий навчальний заклад "Міжрегіональна Академія управління персоналом"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5333-1653>

Datsii Oleksandr

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of the Department of Business Economics
Private Joint Stock Company*

«Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management»

Kalina Irina

*Doctor of Economic Sciences, Head of the Department of Marketing
Private Joint Stock Company*

«Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management»

Karbovska Liubov

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of Marketing
Private Joint Stock Company*

«Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management»

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ МОДЕЛЮВАННЯМ ПРОЕКТАМИ СТАБІЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Теоретично визначено базові фактори та механізми економічного зростання, що дозволяє науково обґрунтувати комплекс заходів щодо ефективного розвитку суб'єктів господарювання аграрного середовища. Систематизовано види та типи стабільності, запропоновано інструментарій для їх оцінки. Замість відомих за публікаціями - зовнішньої, внутрішньої, успадкованої, загальної та фінансової видів стабільності, запропоновано три види стабільності (організаційна, виробнича, фінансова). Така класифікація дозволяє провести діагностику виробничої системи на її стабільність та встановити суб'єктно-об'єктні відносини при моделюванні механізму її управління. Визначено вплив базових факторів (зовнішніх та внутрішніх) на ступінь стабільності, на агроєкономіку регіону та соціальний розвиток сільських територій. Розроблено концепцію стабільного розвитку організації, яка представлена як безперервно здійснюваний виробничий процес. Сформульовано поняття «механізму управління стабільністю організації (виробничої системи)», як системи організаційних, економічних та фінансових відносин, що забезпечують ефективність результативної взаємодії всіх учасників господарського процесу за дотримання інтересів кожного з них.

Ключові слова: аграрні підприємства, механізм управління, стабільність, сільське господарство, сільськогосподарські організації, проекти, моделювання.

Постановка проблеми. Проблемі стабільності аграрних підприємств на даний час в економічній літературі приділяється велика увага. Масштаби залежності аграрного сектору економіки від зовнішніх факторів економічного розвитку, як у технічному її забезпеченні, так і продовольчому забезпеченні населення висувають названу проблему на перший план.

Зайняти гідне місце в аграрній сфері, як свідчить світова практика, можливо тільки при переході до інноваційної моделі господарювання на основі всебічної диверсифікації видів діяльності аграрних підприємств. Тому сталий розвиток суб'єктів господарювання аграрного сектора стає найважливішим державним завданням. розробленої на їх

основі нормативних регламентів. У зв'язку з цим з'являється необхідність розробки нової концепції стабільності, структурної схеми організації аграрного сектора, методичних основ реалізації системи управління ним як виробничою системою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам вивчення стабільності підприємств присвячені праці різних поколінь економістів, а саме: А. Сміта, Д. Рікардо, Л. Вальраса, Ж. Б. Сея, Й. Шумпетера, А. Маршала, Дж. Кейнса, Ф. Хайєка. У роботах цих авторів відображені основні поняття, концептуальні підходи до визначення сутності та критеріїв стабільності, методологічні аспекти визначення системи показників, що її характеризують та дозволяють якісно та кількісно оцінити загальний рівень стабільності економічних процесів.

Актуальні питання, пов'язані з вивченням окремих сторін стратегічного управління, у тому числі, як основної умови стабільного розвитку суб'єктів господарювання, відобразили у своїх наукових працях відомі вчені: І. Ансофф, Б. Карлофф, Г. Мінцберг, М. Портер, Б. Райан.

Поза увагою науковців залишилися аспекти стосовно теоретичних аспектів стабільного розвитку суб'єктів господарювання аграрного середовища.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних засад та практичних пропозицій щодо управління проектами стабільності аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Використовуючи історико-логічний метод, досліджено трансформаційний характер поняття «стабільність», наукові природження окремих шкіл і наукових теорій. Виявлено особливості змісту та економічної сутності поняття «стабільність» у різні історичні періоди і на сучасному етапі, зроблено висновок про те, що вони не суперечать один одному, а доповнюють та збагачують наукові положення, що склалися на попередніх етапах розвитку. У класичній теорії економічної рівноваги, представниками якої є А. Сміт, Д. Рікардо, основна концепція зводилася до рівності попиту та пропозиції, доходів та витрат, максимізації прибутку [1].

Неокласична теорія економічної рівноваги (Л. Вальрас, В. Парето) дотримувалися концепції конкурентної рівноваги, гнучкості цін і оптимального використання ресурсів. виробництва, при якому чистий прибуток досягає свого максимуму і може бути спрямована на накопичення [2]. Й. Шумпетер, доповнивши і розвинувши теорію Л. Вальраса, перетворив її в динамічну, і ввів поняття «економічної конкуренції» Наслідуючи цю теорію, можна стверджувати, що в умовах як революційних змін, так і еволюційного розвитку виробничих систем порушується їх цього, поряд із саморегулюванням виробничих систем, необхідне їхнє корпоративне та державне регулювання [3]. Поява робіт Н.Д. Кондратьєва дозволили Й. Шумпетеру доповнити свою теорію циклами Кондратьєва [3], використання яких дозволяє прогнозувати трансформацію економічних

систем під впливом майбутніх змін зовнішнього середовища. Можливих альтернатив розподілу ресурсів, а й у створенні нових ринкових можливостей. У його концепції підприємств (підприємство) виступає вже не просто як «балансувальник» ринків, що приводить у відповідність попит і пропозицію, але і як їх активний перетворювач і творець. сприяння реалізації стратегічних цілей корпоративних структур [4; 6; 7].

Розглянуто інституціональну теорію, яка основну увагу концентрує на характері та особливостях взаємовідносин підприємства з усіма економічними агентами. включає основні положення всіх попередніх теорій, дозволяє адаптувати їх до українських умов аграрного сектору економіки і забезпечує комплексний підхід при моделюванні механізму з управління стабільністю аграрних підприємств.

Відповідно до властивостей системи, важливо не тільки організувати ефективне виробництво продукції, а й здійснювати раціональний розподіл виробленої продукції, забезпечити вигідний для себе обмін з контрагентами. продавати), сільгоспвиробник приймає самостійно [5; 8; 9].

У сільському господарстві стабільність завжди пов'язана з соціальною та екологічною стійкістю. Виділено такі види стабільності: організаційна, виробнича та фінансова, у кожному з яких визначено її типи. Організаційна стабільність характеризує наявність та гармонійну взаємодію всіх необхідних служб та підрозділів, виробнича - наявність та раціональне використання ресурсів організації, а разом вони забезпечують постійний та безперервний розвиток економічної системи на основі зростання прибутку.

Обґрунтовано, що абсолютна стабільність спостерігається лише у тій організації, у якій склалася абсолютна організаційна, абсолютна виробнича та абсолютна фінансова стійкість. Кожна організація самостійно вибирає собі один з типів стабільності: абсолютної стабільності (що дозволяє застосовувати високі та інтенсивні технології та реалізувати залежно від природно-кліматичних умов 65-85% свого біопотенціалу) або нормальної (що дозволяє застосовувати нормальні технології та реалізувати понад 50%). Пропорції між факторами виробництва, підприємство автоматично набуває типу нестійкого чи кризового. Абсолютно стабільними в Україні є не більше 10% аграрних підприємств, з нормальною стійкістю - всього 10-15%.

Досліджено відмінності понять «зростання» і «розвиток», а також основні вимірювачі економічного зростання. Зростання є кількісною характеристикою, а розвиток полягає в незворотній якісній зміні суб'єкта господарювання, пов'язаного з ускладненням або спрощенням виробничої системи, її адаптації у п'ять вимірів: тимчасове, територіальне, відтворювальне, галузеве та інноваційне. Системне економічне зростання має місце тільки тоді, коли виконані певні умови по відношенню до всіх цих вимірів вимірювачі свідчать про зростання, галузеві та інноваційні – лише про часткове, точкове

зростання, а територіальні та відтворювальні – про поглиблення кризи в галузі. Проведене дослідження дозволило визначити фактори, що сприяють відновленню та збереженню стабільності аграрних підприємств.

Встановлено, що вплив зовнішніх факторів залежить від проведеної аграрної політики на певному етапі розвитку виробничої системи, від рівня і методів державного регулювання.

Встановлено, що аграрне підприємство в сучасній аграрній економічній науці і практиці все частіше розглядається як самоорганізована соціально-економічна відкрита система, що трансформується під впливом зовнішнього економічного середовища (макросередовища). Стабільність підприємства знижується при асинхронній еволюції макро- та мікро-економічних систем. Тому виникає необхідність уточнення концепції управління стабільністю аграрних підприємств в умовах трансформації зовнішнього середовища та їх адаптації до цих умов.

В основу концепції з управління стабільністю підприємств покладено комплексний підхід до формування інститутів зі збереження стабільності (організаційної, виробничої, фінансової) у процесі їх еволюційного розвитку – саморегулювання виробничих систем та корпоративне регулювання. Крім того, передбачено формування інститутів, що дозволяють зберігати стабільність у процесі перетворень інститутів, які сприяють відновленню втраченої організаціями стабільності.

Організаційна стабільність підтримується, перш за все, стабільними вертикальними і горизонтальними зв'язками певних структур на кожному рівні управління (національному, регіональному, місцевому, корпоративному). В основі управління виробничою стабільністю організацій лежить вибір виду діяльності, вибір технологій, відповідно до яких формується виробнича програма, вирішуються кадрові та організаційні проблеми (реорганізація підприємства, формування нових служб та підрозділів, скорочення непотрібних підрозділів, перепідготовка кадрів та підвищення їх кваліфікації), тобто створюються умови для підтримки організаційної стабільності. Вибір типу фінансової стабільності пов'язаний з оптимізацією розміру власних оборотних коштів.

Таким чином, управління стабільністю підприємств передбачає прийняття рішень щодо формування оптимальної організаційної структури та (або) реструктуризації підприємства, раціонального використання ресурсів (їх перерозподілу у разі потреби між структурними підрозділами) з метою збереження значень індикаторів стратегічного розвитку організації, підвищення її ділової активності, досягнення оптимального рівня рентабельності виробництва та вкладеного капіталу.

Встановлено, що одні підприємства обирають стратегію прискореного розвитку, інші – помірному зростанню, і ніхто з новоорганізованих суб'єктів господарювання не вибирав стратегію скорочення виробництва або повного свого «розвалу». Проте на практиці склалося так, що понад 10% аграрних

підприємств перебувають у передкризовому чи кризовому стані. Перехід від стратегії стабільного розвитку до стратегії скорочення здійснюється, як правило, спонтанно. Цього ніхто не планує. В основі ефективного механізму лежить план стратегічного розвитку організації. На основі формування місії та корпоративної стратегії встановлюються цілі її розвитку, які можуть бути досягнуті в результаті реалізації одного з альтернативних планів.

Обґрунтовано, що ефективність управління такої моделі залежить від правильно підібраних стандартів системи внутрішнього контролю, системи індикаторів, їх порогових значень, передбачення можливих загроз мимовільної зміни стратегічної спрямованості, рівня кваліфікації фахівців-аналітиків, що здійснюють оцінку відхилень від плану та показників стратегічних спрямувань. Вжиті за слабкими сигналами заходи (при наближенні показників до граничних значень) дозволяють запобігти переходу в кризовий стан та зміну курсу спрямованості стратегічного розвитку.

Пропонується наступна система показників, що характеризують стабільність аграрних підприємств. Перша група характеризує точність прогнозу, друга – параметри організаційної та виробничої стійкості (використання сильних та слабких сторін організації), третя – використання можливостей ринкової ситуації та запобігання можливим загрозам, четверта – фінансову стабільність.

Виробничо-технологічний цикл включає систему ресурсозабезпеченості організації на певну технологію (нормальну, інтенсивну або високу) і ефективність використання всіх ресурсів. Встановлено, що управління стабільністю підприємства включає підсистему і складається з правильного і своєчасного визначення трьох підцілей:

- 1) забезпечення самозбереження підприємства як єдиного цілого;
- 2) забезпечення адаптації підприємства;
- 3) правильного встановлення балансу між цими двома підцілями.

Самостабілізуюча система досягає балансу між її внутрішніми, фіксованими обмеженнями (ресурсами, службами, процесами) і зовнішніми обурюючими впливами економічного середовища, які намагаються порушити її стійкий стан (структуру сівовміни, нормальні або високі технології вирощування культур і забезпечує своєчасність проведення всіх агротехнічних заходів). Вона зберігає фахівців (агрономів, зоотехніків, інженерів) як носіїв інформації щодо застосовуваних техпроцесів.

Адаптуюча система являє собою більш ускладнений приклад пристосування до середовища. Вона в змозі регулювати свої внутрішні обмеження (нестача ресурсів, у тому числі фінансових доходів), юридичні – правильне оформлення угод з контрагентами та захист інтересів у будь-яких інстанціях (сприяє досягненню мети та збереженню стабільності), служби безпеки – запобігає розкраданню ресурсів та готової продукції. Впровадження інформаційних систем прискорює прийняття ефективних

управлінських рішень. Створення наукового підрозділу дозволяє успішно перейти до інновацій. Вибір співвідношення між підцілями самозбереження та адаптації реалізується вибором тієї чи іншої стратегії та співвідношенням у ній радикальних та консервативних складових.

Вивчення еволюції економічних систем дозволило встановити, що на сучасному етапі в економічно розвинених країнах саморегулювання виробничих систем обов'язково поєднується з державним регулюванням. У сучасній системі державно-приватного партнерства передбачається зміна механізму планування на різних рівнях, а також зміни відносин між усіма суб'єктами, і, насамперед, у взаємодії держави з виробниками продукції. Основними відмінностями планової системи в ринкових умовах є посилення ролі прогнозів, переважання рекомендаційних планів і зростання ролі горизонтального, а не вертикального планування. Такі зміни передбачають підвищення ролі маркетингових служб на всіх рівнях управління.

Висновки. У статті узагальнено теоретико-методичні підходи до управління проектами стабільності аграрних підприємств, що дало змогу уточнити сутність та зміст категорії «стабільність» у контексті стратегічного розвитку. Доведено, що ключовими складовими забезпечення стабільності є організаційна, виробнича та фінансова стійкість, взаємодія

яких формує цілісну систему збереження та адаптації аграрних підприємств до трансформаційних змін зовнішнього середовища. Обґрунтовано доцільність застосування комплексного підходу до моделювання механізму управління стабільністю, який базується на поєднанні принципів саморегулювання, корпоративного та державного регулювання. Встановлено, що ефективність такої моделі залежить від якості інституційного середовища, рівня державної аграрної політики, організаційно-економічних відносин та кваліфікації управлінських кадрів.

Результати дослідження підтверджують, що збереження та підвищення стабільності аграрних підприємств має безпосередній вплив не лише на фінансово-економічні результати, а й на соціальний розвиток сільських територій, формування конкурентоспроможності аграрного сектора та забезпечення продовольчої безпеки держави. У представленій моделі державного регулювання розвитку аграрного сектора економіки виділено три напрями (три блоки регулювання): влади, бізнесу та сільгоспвиробника, на виході – рівень ефективного та раціонального використання наявного ресурсного потенціалу. Встановлено, що ступінь збалансованості цих інтересів на державному рівні в даний час залишається низьким, а на регіональному рівні – спостерігаються значні коливання по окремих регіонах.

Список використаних джерел:

1. Березін О.В., Животенко В.О. Антикризисное управление аграрными предприятиями: теория та механизмы реализации: монография. Полтава: "Дивосвіт", 2014. 188 с.
2. Масляева О.О., Ганзюр І.О. Формування організаційно-економічних відносин в агропромислових підприємствах. *Агросвіт*. 2020. № 4. С. 105-108.
3. Чернявський А.Д. Антикризисное управление предприятием: навч. посіб. Київ : МАУП, 2006. 256 с.
4. Каліна І.І., Шуляр Н.М. Особливості розвитку бізнес-середовища малого підприємництва в Україні в період пандемії COVID-2019. *Вчені записки Університету КРОК*. 2022. Вип. 3(67). С. 18-25. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67>
5. Aleinikova O. V., Datsii O. I., Kalina I. I., Zavgorodnia A. A., Yeremenko Y., Nitsenko V. S. Digital technologies as a reason and tool for dynamic transformation of territory marketing. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2023. No. 1. P. 154-159. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-1/154>
6. Дацій О. І., Карбовська Л. О., Каліна І.І., Кавун С. В. Світовий досвід державної аграрної політики в контексті використання земель в умовах пандемії COVID-19. *Ефективна економіка*. 2021. № 9. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/21.pdf
7. Руденко С., Гіржева О., Рижикова Н., Накісько О. (2023). Ризик-менеджмент у системі антикризового стратегічного управління аграрних підприємств. *Modeling the development of the economic systems*. 2023. № 3. С. 155-162. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-9-21>
8. Радько В., Білик В. Концептуальні положення управління проектами на сільськогосподарських підприємствах. *Modeling the development of the economic systems*. 2024. № 2. С. 305-311. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-12-42>
9. Коул Р., Скотчер Е. Блискучий Agile. Практичний посібник для проєкт-менеджерів із використання Agile, Scrum, Kanban / Пер. з англ. Л. Кухарчук. Київ : вид-во «Фабула», 2020. 192 с.

References

1. Berezin, O.V., Zhivotenko, V.O. (2014) Antykrizove upravlinnia ahrarnymi pidpriemstvami: teoriya ta mekhanizmy realizatsiyi [Crisis management of agricultural enterprises: theory and implementation mechanisms]. Poltava: "Dyvovsit", 188 p.
2. Masliaieva O.O., Hanzjur I.O. (2020) Formuvannia orhanizatsiino-ekonomichnykh vidnosyn v ahropromyslovykh pidpriemstvakh [Formation of organizational and economic relations in agro-industrial enterprises]. *Ahrosvit*, vol. 4, pp. 105-108.
3. Cherniavs'kyj A.D. (2006), Antykryzove upravlinnia pidpriemstvom [Crisis management of the enterprise]. Kyiv : MAUP, 256 p.

4. Kalina I.I., Shulyar N.M. (2022) Peculiarities of the development of the business environment of small entrepreneurship in Ukraine during the COVID-2019 pandemic. [Osoblyvosti rozvytku biznes-seredovyshcha maloho pidpryemnytstva v Ukraini v period pandemii COVID-2019]. *Vcheni zapysky Universytetu KROK*, vol. 3(67), pp. 18-25. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67>
5. Aleinikova O. V., Datsii O. I., Kalina I. I., Zavgorodnia A. A., Yeremenko Y., Nitsenko V. S. (2023). [Digital technologies as a reason and tool for dynamic transformation of territory marketing]. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*, no. 1, pp. 154-159. DOI: <https://doi.org/10.33271/nvngu/2023-1/154>
6. Datsii O. I., Karbovska L. O., Kalina I. I., Kavun S. V. (2021) World experience of state agrarian policy in the context of land use in the context of the COVID-19 pandemic [Svitovyi dosvid derzhavnoi ahrarnoi polityky v konteksti vykorystannia zemel v umovakh pandemii COVID-19]. *Efektivna ekonomika*, no. 9. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/9_2021/21.pdf
7. Rudenko S., Girzheva O., Ryzhykova N., Nakisko O. (2023). Risk management in the system of anti-crisis strategic management of agricultural enterprises. [Ryzh-menendzhment u systemi antykrizovoho stratehichnoho upravlinnia ahrarnykh pidpryemstv]. *Modeling the development of the economic systems*, no. 3, pp. 155-162. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2023-9-21>
8. Radko V., Bilyk V. (2024). Conceptual provisions of project management in agricultural enterprises. [Kontseptualni polozhennia upravlinnia proektamy na silskohospodarskykh pidpryemstvakh]. *Modeling the development of the economic systems*, no. 2, pp. 305-311. DOI: <https://doi.org/10.31891/mdes/2024-12-42>
9. Cole. R., Scotcher E. Brilliant Agile. (2020) A practical guide for project managers using Agile, Scrum, Kanban [Praktych-nyi posibnyk dlia proiekt-menedzheriv iz vykorystannia Agile, Scrum, Kanban] Trans. from English. L. Kukharchuk. Kyiv: Fabula Publishing House, 192 p.

THEORETICAL PRINCIPLES OF MANAGEMENT OF MODELING OF STABILITY PROJECTS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Summary. Theoretically, the basic factors and mechanisms of economic growth are determined, which allows scientifically justifying a set of measures for the effective development of economic entities in the agricultural environment. At the same time, the concept is clarified, the essence and content of the category "stability" of its strategic potential and competitive advantages are revealed, expanded reproduction is carried out, the rational production structure is maintained in the process of its development and the ability to adapt to the changing conditions of the market environment is maintained. Types and types of stability are systematized, and a toolkit for their assessment is proposed. Instead of the known from publications - external, internal, inherited, general and financial types of stability, three types of stability are proposed (organizational, production, financial). Such a classification allows diagnosing the production system for its stability and establishing subject-object relations when modeling its management mechanism. The influence of basic factors (external and internal) on the degree of stability, on the agroecology of the region and the social development of rural areas is determined. The special role of agrarian policy in maintaining the sustainability of individual business entities and the industry as a whole, in their adaptation to changing environmental conditions, has been established. The concept of sustainable development of the organization has been developed, which is presented as a continuously implemented production process, a production system that is constantly and dynamically developing, the stability of which has a dual nature and combines self-preservation (self-regulation) of the system and its adaptation (state-corporate regulation) to the conditions of a changing economic environment. profit, in the medium term – achieving the goals of the strategic plan, in the long term – preserving the socio-natural potential of the rural population. The concept of "organization (production system) stability management mechanism" has been formulated, as a system of organizational, economic and financial relations that ensure the effectiveness of productive interaction of all participants in the economic process while respecting the interests of each of them. The methodological basis for using indicative planning as the main tool for managing the stability of agricultural enterprises and budget support as a built-in stabilizer for maintaining the sustainability of agricultural organizations has been substantiated. industries and the region as a whole.

Keywords: agricultural enterprises, management mechanism, stability, agriculture, agricultural organizations, projects, modeling.